

WAR

Shiur# 439 | Oct 21st 2023

את האלקים התהלך נח (ו, ט)

הגאון רבי אברהם הכהן זצ"ל מספאקס שבתוניסיה עמד על הזכרתה של מידת הדין כאן, "את האלקים התהלך נח". ואמר, כי רבים האנשים הנוהגים כשורה, מתפללים כהלכה, מקדישים עתים לתורה. אבל רק תבוא עת מתיחות ודאגה, תשתנה התנהגותם מן הקצה. הם יתפללו בחפזה ולבם בל עמם, יעדרו מן השיעור... והעיד הכתוב, שנח היה צדיק תמים גם בעת צרה, כשהיתה מדת הדין מתוחה, וזה המבחן האמיתי!

גור אריה בראשית פרק לד פסוק יג (פרשת וישלח)

הכתוב אומר כו'. דאם לא כן "אשר טמא אחותם" למה לכתוב, כי לא דברו הם "אשר טמא (ו) את דינה אחותם", דהא במרמה השיבו, ואם היו אומרים להם "אשר טמא (ו) דינה אחותם" היו מבינים כי במרמה הם מדברים, אלא בודאי הכתוב אומר "כי טמא דינה אחותם" ולא היו זה מרמה. אך קשה אם שכח חטא כל העיר מה חטאו להרוג, ותירץ הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ט הי"ד) דבני נח מצווים על הדין, ועבירה אחת שעובר - נהרג על ידו, וכאן ראו המעשה הרע הזה ולא דנוהו, לכך היו חייבין מיתה שלא היו דנין אותם. ובאמת דבר תימה הם אלו הדברים, כי איך אפשר להם לדון את בן נשיא הארץ (פסוק ב), כי היו יראים מהם, ואף על גב שנצטוו על הדין - היינו כשיוכלו לדון, אבל אונס רחמנא פטריה (ב"ק כח ע"ב), ואיך אפשר להם לדון אותם:

ונראה דלא קשיא מידי, משום דלא דמי שני אומות, כגון בני ישראל וכנעניים, שהם שני אומות, כדכתיב (פסוק ז) "והיינו לעם אחד" - ומתחלה לא נחשבו לעם אחד, ולפיכך הותר להם ללחום כדין אומה שבא ללחום על אומה אחרת, שהתירה התורה. ואף על גב דאמרה התורה (דברים כ, י) "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום", היינו היכי דלא עשו לישראל דבר, אבל היכי דעשו לישראל דבר, כגון זה שפרצו בהם לעשות להם נבלה, אף על גב דלא עשה רק אחד מהם - כיון דמכלל העם הוא, כיון שפרצו להם תחלה - מותרים ליקח נקמתם מהם. והכי נמי כל המלחמות שהם נמצאים כגון "צרור את המדיינים וגו'" (במדבר כה, יז), אף על גב דהיו הרבה שלא עשו - אין זה חילוק, כיון שהיו באותה אומה שעשה רע להם - מותרין לבא עליהם למלחמה, וכן הם כל המלחמות:

Rabbi Breitowitz

רמב"ם הלכות מלכים פרק ו הלכה ז

כשצריך על עיר לתפשה, אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלש רוחותיה, ומניחין מקום לבורח ולכל מי שירצה להמלט על נפשו, שנאמר ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה מפי השמועה למדו שבכך צוהו.

רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה א

אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצוה, ואי זו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם.

מנחת חינוך מצוה תכה אות ג

ונוהגת מצוה זו בכל איש מישראל, הן אנשים והן נשים כמבואר בש"ס סוטה מ"ד ע"ב דמלחמות מצוה אפילו כלה מחופתה וכו'. וכתב הרב המחבר והעובר על זה ובא לידו ויכול להרגו מבלי שיסתכן בדבר ולא הרגו ביטל עשה זה. וצ"ע, דנהי דכל המצוות נדחות מפני הסכנה, מ"מ מצוה זו התורה ציותה ללחום עמהם, וידוע דהתורה לא תסמוך דיניה על הנס כמבואר ברמב"ן [במדבר ה', כ'], ובדרך העולם נהרגים משני הצדדים בעת מלחמה, א"כ חזינן דהתורה גזרה ללחום עמהם אף דהיא סכנה, וא"כ דחוייה סכנה במקום הזה ומצוה להרוג אותו אף שיסתכן, וצ"ע:

רמב"ם הלכות מלכים פרק ט הלכה יד

וכיצד מצווין הן על הדינין, חייבין להושיב דיינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו, ולהזהיר את העם, ובן נח שעבר על אחת משבע מצות אלו יהרג בסייף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו, ובן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד בלא התראה ועל פי קרובין אבל לא בעדות אשה ולא תדון אשה להם.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף מה עמוד א

מתני'. אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן, מפני תיקון העולם; ואין מבריחין את השבויין, מפני תיקון העולם; רשב"ג אומר: מפני תקנת השבויין. גמ'. איבעיא להו: האי מפני תיקון העולם - משום דוחקא דצבורא הוא, או דילמא משום דלא לגרבו ולייתו טפי? ת"ש: דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בתליסר אלפי דינרי זהב. אמר אביי: ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד? דילמא שלא ברצון חכמים עבד.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רנב סעיף ד

אין פודין השבויים יותר מכדי דמיהם, מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים מוסרים עצמם עליהם לשבותם. אבל אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה. וכן לת"ח, או אפילו אינו ת"ח אלא שהוא תלמיד חרף ואפשר שיהיה אדם גדול, פודים אותו בדמים מרובים.

שו"ת יביע אומר חלק י - חושן משפט סימן ו

בדין פדיון שבויים יתר על כדי דמיהן במקום סכנה

טז) ולכאורה עדיין יש לדון בנ"ד ממה ששנינו בגיטין (מה א) אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם. ובגמ', איבעיא להו, משום תיקון העולם, היינו משום דחוקא דציבורא, או משום דלא ליגרבו ולייתו טפי. (פירש"י, שלא ימסרו עכו"ם נפשם ליגרבו ולייתו טפי מפני שמוכרים אותם ביוקר. ונפ"מ בין שני הטעמים, אם יש לשבוי קרוב עשיר שרוצה לפדותו בדמים הרבה ולא יפילהו על הציבור). ת"ש דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בתליסר אלפי דינרי זהב. אמר אביי מאן לימא לן דברצון חכמים עבד, דילמא שלא ברצון חכמים עבד. וז"ל הרמב"ם (פ"ח מהל' מתנות עניים הי"ב): "אין פודין את השבויים ביתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם, שלא יהיו האויבים רודפים אחריהם לשבותם". וכן מרן הכ"מ: "שפסק רבינו כהטעם דלא ליגרבו ולייתו טפי, ושכ"פ הרי"ף". וכן פסקו הטוש"ע יו"ד (סי' רנב ס"ה). ולפ"ז מקום יש בראש לומר ששחרור מספר גדול של מחבלים כמו בנ"ד, ע"י פעולתם הנועזת של חבריהם החוטפים, יעודד אותם למסור עצמם ויתאמצו לחטוף עוד מטוס שיש בו הרבה יהודים כדי לסחוט שחרור נוסף של חבריהם המחבלים הכלואים בישראל. ושייך נמי בכה"ג הטעם דדילמא ליגרבו ולייתו טפי, ועי"כ ימשיכו לסכן את חיי ישראל ביתר שאת. והנה בתוס' גיטין שם כ', וז"ל: דלא ליגרבו ולייתו, והא דתניא (כתובות נב א) נשבית והיו מבקשים עד עשרה בדמיה פעם ראשונה פודה, שאני אשתו דהוא כגופו, ועדיפא מבתו דהכא, ועל עצמו לא תיקנו שלא יפדה, שכל אשר לאיש יתן בעד נפשו. והא דאמרין לקמן בפ' הניזקין (נח א) גבי ר' יהושע בן חנניה דפרקיה לההוא תינוק בממון הרבה, היינו לפי שהיה מופלג בחכמה, (כדאמר התם: "מובטחני בו שיהיה מורה הוראה בישראל, העבודה איני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקים עליו, ולא זז משם עד שפדאו בדמים הרבה, ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל, ומנו ר' ישמעאל בן אלישע"). א"נ בשעת חרבן הבית לא שייך דלא ליגרבו. עכ"ל התוס'. ובתוס' גיטין (נח א) כ' בההיא עובדא דרבי יהושע בן חנניה, ואף על פי שאין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן מפני תיקון העולם, מ"מ כשיש סכנת נפשות פודין אף ביותר מכדי דמיהן, כדאמרין לעיל (מז א) המוכר את עצמו ואת בניו לעכו"ם אין פודין אותו, אבל פודים את בניו משום קלקולא וכ"ש הכא דאיכא קטלא. א"נ משום דמופלג בחכמה היה. עכ"ל. וז"ל פסקי התוס' גיטין אות רטז: "כשיש סכנת נפשות פודים שבויים יותר מכדי דמיהן, או במופלג בחכמה". ומוכח דס"ל ששני התירוצים אמת, וכל אחד מהם כדאי להתיר. וכן פסק הגאון מהריק"ש בהגהות ערך לחם יו"ד סימן רנב ס"ד, על מ"ש מרן הש"ע שם, אבל אדם יכול לפדות עצמו בכל מה שירצה, וכן לתלמיד חכם, ואפי' אינו ת"ח עתה אלא שהוא תלמיד חרף ואפשר שיהיה אדם גדול פודים אותו בדמים הרבה, וכן ע"ז מהריק"ש: "וכן אם יש סכנה פודין אותו יותר על כדי

דמיהן". ע"ש. ולפ"ז בנ"ד שיש סכנה ודאית למאה יהודים החטופים, אין לנו לחוש לדילמא ליגרבו וליתי טפי, שבמקום סכנה אין לחוש לזה כלל, ופודים אותם בכל מה שאפשר.

יז) איברא דחזי הוית להרמב"ן בחי' לגיטין (מה א) שכ' בזה"ל: ואי קשיא הא דאמרינן בגיטין (נח א) העבודה לא אזוז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקים עליו, והא אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן, י"ל דהתם מיירי בשעת החורבן דליכא משום דליגרי בהו ולייתי טפי שהרי כולם הלכו בשבי. וי"א דכל היכא דאיכא חששא דמיתה פודים אותם בכל ממון שיכולים לפדותם. ולא מסתבר, דכל שבי כולו איתנהו ביה (כמ"ש בב"ב ח ב), ועוד דגבי אשה איכא חששא דעריות ולא חששו, ואף על פי שקרקע עולם היא, מ"מ היה להם לחוש. ומיהו מסתברא שתלמיד חכם פודין אותו בכל ממון שבעולם, שת"ח אין לנו כיוצא בו, ור' יהושע שפדאו לפי שהכיר בו שהוא תלמיד ותיק ולכן פדאו בממון הרבה. ע"כ. (וע"ע בהר"ן גיטין שם). נמצא שלדעת הרמב"ן גם במקום חשש סכנה אין פודין יותר על כדי דמיהן. ולכאורה כן משמע מפשיטותא דגמ', ומדקאמר אביי מאן לימא לן דברצון חכמים עבד וכו', ואמאי לא דחינן דהתם מיירי במקום סכנה שאז יש לפדות אפי' ביותר מכדי דמיהן. וי"ל. אולם הנה המאירי גיטין (מה א) כ', כבר ביארנו שאין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן, ולא משום דוחקא דצבורא הוא, אלא מטעמא דלא ליגרו בהו ולייתי טפי, הלכך אפי' בפודה עצמו או קרובים עשירים אין מרשים לפדות ביותר מכדי דמיו. אלא שמ"מ חולקים בפודה עצמו שאין מונעים אותו מכלום. (כמ"ש התוס' גיטין נב. הנ"ל, וע"ע בתוס' כתובות נב א). ויש שואלים, שהרי לקמן בפ' הניזקין אמר ר' יהושע העבודה שלא אזוז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שיפסקו עליו, ולא זז משם עד שפדאו בממון הרבה, וי"ל שזו בשעת חרבן הבית היתה, ואין לחוש דלגרו בהו טפי, שהרי כולם גלו ונשבו. או שמא כל שיש חשש מיתה אין לדבר קצבה, ואף על פי שאמרו בב"ב (ח ב) דרך כלל, שבו כולו איתנהו ביה, מ"מ שבי שעיקרו לממון אין בו חשש מיתה. וי"א שאותו שפדה תלמיד חכם היה, ות"ח חייבים לפדותו בכל ממון שבעולם, וליכא משום אגרויי טפי, שתורתו משמרתו. עכת"ד. מדברי המאירי למדנו תירוץ לקושית הרמב"ן על מ"ש התוס' שבמקום סכנת מיתה פודים אותו אפי' ביותר מכדי דמיו, ולפ"ז עדיין יש לנו מקום לפסוק כדברי התוס' שבמקום סכנה פודים אותו ביתר מכדי דמיו, ואין לחוש לטעמא דליגרו בהו טפי. וכן פסק המהרש"ל בים של שלמה (פ"ד דגיטין סי' עב) וז"ל: ומהאי סוגיא דאמרינן (גיטין מז א) אבל פודין את הבנים משום קלקולא וכ"ש הכא דאיכא קטלא, שמעינן דהיכא דאיכא סכנה פודין אותו אפי' כמה פעמים. וכן הוא להדיא בטור יו"ד סי' רנ"ב. ונראה בעיני שכשם שסכנת נפש ביטלה הא דאין פודין כששנה ושילש, ה"ה נמי שביטלה הא דאין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן. וכן המנהג. עכ"ל. וכ"כ עוד ביש"ש שם (סי' סו) וז"ל: והאידינא אנשי ישראל גומלי חסדים בארצות תוגרמה וסביבותיה פודים את השבויים יותר ויותר מכדי דמיהן, ומוותרים על דוחקא דציבורא, ה' יוסיף להם על שכרם. גם בהיות ובעוה"ר לע"ע נתמעטו ישראל בגולה, יש לחוש על שארית הפלטה, לבל תכבה ח"ו גחלת ישראל, ומה גם לעת כזאת שמכבידין על שבויי ישראל בעינויים ויסורין קשים לכופם לעבור על דתם ולחלל שבת ויו"ט שלא לצורך, ואף יש לחוש שאם לא יפדום שמא יהרגום השובים לרוע לבבם ואכזריותם, ובסכנת נפשות פודין אפי' ביותר מכדי דמיהן, ולכן נדבה רוחם ולבבם אותם לפדות השבויים אפי' ביותר מכדי דמיהן. (והוסיף: "והנה שמעתי על מהר"ם מרוטנבורג שהיה תפוס במגדל איי - גזהם כמה שנים, והשר תבע מקהלת ישראל סך גדול,

ובקשו לפדותו, ולא הניחם הרב, כי אמר, אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן. ותמיהני שמאחר שהיה מופלג בחכמה ולא הניח כמותו בדורו בתורה ובחסידות, בודאי היה מותר לפדותו בכל ממון שבעולם, ואף שמרוב ענוותנותו לא רצה להחזיק עצמו ת"ח מופלג, מ"מ היה לו לחוש על ביטול תורה שלו, ובפרט שרבים צריכים לו. וצ"ל שדעתו היתה שאם יפדוהו, יש לחוש פן יעשו השרים כן לגדולי הדור בעבור רוב ממון, עד שלא יספיק ממון של כל הגולה לפדותם, ותשתכח התורה מישראל, ולכן אמר החסיד (בדרך הוראת שעה) מוטב שלא יפדוהו, ותאבד החכמה היתרה שבישראל, ממה שתאבד התורה לגמרי. והרי זה האות, שמאז פסקה גזרה של תפיסת חכמי התורה"). עכת"ד. ולפ"ז גם בנ"ד שיש סכנה ליהודים החטופים אין לחוש לההיא דליגרו בהו ולייתו טפי.

(יח) ואנכי הרואה בשו"ת מהר"ם מלובלין (סי' טו), שנשאל על אודות נער שנתפס ביד עכו"ם בטענה שתפסוהו עם זונה נכרית ורוצים לדונו למיתה, והשיב, שאע"פ שפשע בעצמו מ"מ חייבים הצבור לפדותו, שהרי אין לך פושע בעצמו יותר מהמוכר עצמו ושנה ושילש, ובכל זאת היכא דאיכא קטלא פודים אותו, כמ"ש בגיטין (מז א). וה"ה לכאן. אולם נ"ל פשוט שאין מחוייבים לפדותו יותר מכדי דמיו, דמהיכא תיתי שיעלה על הדעת לפדותו ביותר מכדי דמיו, דמאי שנא משאר שבויים חוץ מת"ח דקיי"ל אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן, או משום דוחקא דצבורא, או משום כי היכי דלא ליגרבו ולייתו, וה"נ שייכי שני הטעמים. ואם משום שמבקשים להורגו, לא אשתמיט שום פוסק לכתוב ולחלק שאם רוצים להורגו שמחייבים לפדותו יותר מכדי דמיו, ואדרבה מוכח בגמ' (גיטין מז א) בדין מי שמכר עצמו ללודאי, שא"צ לפדותו יותר מכדי דמיו. ויש להביא ראיה בהדיא מהתוס' בפרק השולח (גיטין מה א) שהקשו מר' יהושע שפדאו לאותו תינוק, בממון הרבה, ותירצו מפני שהיה מופלג בחכמה, א"נ שבשעת החרבן לא שייך דליגרבו ולייתו, והרי התם תינוק קטן היה, והיה חשש שלא יטמע בין העכו"ם, וקתני אבל פודין את הבנים שלא יטמעו בין העכו"ם, וע"כ דס"ל להתוס' דהיינו בכדי דמיהן ולא יותר, ומכאן למד ר' אמי להיכא דאיכא קטלא, מכח ק"ו, ודיו לבא מן הדין להיות כנידון, שאף במקום שמבקשים להורגו אין לפדותו יותר מכדי דמיו. עכת"ד. ובס' בית הלל יו"ד (סי' רנב סק"ב) כ' ע"ז: "ושמעתי בשם הגאון מהר"ר שמואל קיידינובר (בעל תפארת שמואל) שאמר: שנעלם מעיני המהר"ם מלובלין מ"ש התוס' (גיטין נח א) שאם יש סכנת נפשות פודים אותו יותר מכדי דמיו. והוסיף, שאע"פ שיש לדחות ראיית התוס' מדין המוכר עצמו, שאפשר דבסתם שבוי יש לחוש יותר דליגרבו ולייתו, אבל האמת כדברי התוס', שאם רצו להרגו חייבים לפדותו בכל ממון שיפסקו עליו, שהרי כ' הרמב"ם (בפ"ח מהל' מתנות עניים ה"י), שהמעלים עיניו מפדיון שבויים, ה"ז עובר על לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך, ועל לא תעמוד על דם רעך, ועל לא ירדנו בפרך לעיניך. ונודע מאי דקיי"ל בשו"ע או"ח (סי' תרנו) שחייב אדם ליתן כל ממונו כדי שלא יעבור על איסור לא תעשה". ע"כ. ולכאורה דבריו תמוהים, שמביא ראיה מדברי הרמב"ם דמירי בכל פדיון שבויים, והרי בכל זאת שנינו שאין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן, אף על פי שיש בזה איסור ל"ת. וצ"ל בכוונתו, כי בסתם שבוי יש כח ביד חכמים לעקור ד"ת בשב ואל תעשה, משום תקנת העולם כי היכי דלא ליגרבו ולייתו, ולכן תקנו שלא לפדותו יותר מכדי דמיו, אבל באופן שיש סכנת מיתה ממש, שלא מצינו במפורש שתיקנו חז"ל, ואדרבה ממעשה דר' יהושע שפדאו לאותו תינוק, וכל התוס' שבמקום סכנה לא תיקנו חז"ל, חזר הדין ככל מצות ל"ת, שחייב ליתן כל ממונו כדי שלא יעבור באיסור לא תעשה. וכמו שחילק המאירי

(גיטין מה א) בין סתם שבוי, לשבוי העומד בסכנה ממש. וכן"ל. וראיתי להגאון שערי דעה ביו"ד שם, וכן בס' בן אברהם פר' במדבר (דפ"ב סע"ד), שעמדו ג"כ על דברי הרב בית הלל הנ"ל, ולפמש"כ אתי שפיר. ומה שהעירו עוד השערי דעה והרב בן אברהם שם, דבלא"ה איסור ל"ת שהוא בשב ואל תעשה דינו כמ"ע שא"צ לבזבז כל ממונו, וכדמשמע מלשון הראב"ד שהובא בב"י (סי' תרנו), שלא אמרו אלא במ"ע בשב ואל תעשה, אבל במצות ל"ת אפילו כל ממונו, ומשמע שעיקר טעמו הוא משום דמ"ע היא בשוא"ת, משא"כ בל"ת שהיא בקום ועשה. הא ל"ת בשוא"ת, דינו כמ"ע. עכת"ד. הנה אף על פי שכ"כ החות יאיר (ס"ס קלט), שאם השר מונע מלקבור המת, אף שהמלין את מתו עובר בל"ת, א"צ לבזבז כל ממונו משום כך, מאחר שאינו עובר על ל"ת בקום ועשה אלא בשוא"ת. ע"ש. וע"ע במור וקציעה ופמ"ג או"ח (סי' תרנו). ע"ש. אולם בשו"ת הריב"ש (סי' שפז) סוף ד"ה ונאמר, כ' בזה"ל: "ואם יאמר בעל הדין שמצות ל"ת שאין בה מעשה הרי היא בענין זה כמ"ע, כיון שאינו עובר בידים, עליו הראיה, שאם התירו במ"ע הקלה ובשוא"ת, אין למדין למצות ל"ת אף על פי שאינה בקום ועשה, שאין למדין חמור מן הקל". ע"כ. הא קמן שהריב"ש נגידים ידבר דבל"ת אף על פי שהיא בשוא"ת, יש חומר של איסור ל"ת בקו"ע. וע' בהגהות רעק"א יו"ד (ר"ס קנז) שהעיר כן על החו"י הנ"ל מד' הריב"ש. וכן העיר הרב בית השואבה (דף צט ע"א) שדברי החו"י בזה אינם אלא מן המתמיהים, שהוא הזכיר ד' הרמ"א (ר"ס קנז), ושם ציין לדברי הריב"ש סי' שפז דס"ל דאף בל"ת שהוא בשוא"ת דינא הכי. ע"ש. וכן בשו"ת עמודי אש (סי' ד כלל ז דכ"ט ע"ד והלאה) האריך להקשות ע"ד החו"י ופמ"ג שנעלם מהם ד' הריב"ש, ושכן מוכח מדברי הב"ח והש"ך והט"ז ביו"ד סי' רלב, שאין חילוק בל"ת בין שהוא בקו"ע או בשוא"ת. ועש"ב. וע"ע בשדי חמד דברי חכמים (סי' לט). עש"ב. (וע' בפתחי תשו' סי' רנב סק"ד שגם הוא כ' על הבית הלל לחלק במצות ל"ת בין כשהוא בשוא"ת או בקו"ע, וציין למ"ש בפתחי תשו' ר"ס קנז, שהביא מחלוקת האחרונים בזה, ול"ז מד' הריב"ש). ובשו"ת חתם סופר (חחו"מ ס"ס קעז) כ', שלד' הסוברים שבמצות ל"ת אף בשוא"ת צריך לבזבז כל ממונו, קשה על מ"ש הרמב"ם שבפדיון שבויים המונע עצמו עובר על ל"ת דלא תעמוד על דם רעך וכו', וא"כ אמאי אמרינן בגיטין (מה א) שאין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן, משום דוחקא דצבורא וכו', ונ"ל דלא אמרה הר"ן שצריך לבזבז כל ממונו אלא ביחיד, אבל ציבור הנדחק, ובפרט בזמן שאוה"ע ידם תקיפה על ישראל, דוחקא דציבורא הוי בכלל פקו"נ, כמ"ש ביו"ד (ס"ס רנא). ע"כ. ולכאורה קשה, שא"כ מה הקשו התוס' מדין נשבית והיו מבקשים עד עשרה בדמיה פודה, הא התם ביחיד, וחייב לבזבז כל ממונו. וכן מאי פשיט הש"ס מדלוי בר דרגא דפרקא לברתיה, ואמר אביי דילמא לאו ברצון חכמים עבד, והא כיון שיש ביכולתו לפדותו גם אם יתן כל הון ביתו באהבה, רשאי וחייב לעשות כן, שלא יעבור על ל"ת. (והרמב"ם נמי לא כתב טעמא דדוחקא דציבורא אלא כי היכי דלא ליגרבו ולייתו), ויותר היל"ל שיש כח ביד חכמים לעקור ד"ת בשוא"ת. וכן העיר בשו"ת עמודי אש הנ"ל. וי"ל. ואכמ"ל יותר בזה. ודו"ק.

יט) ועכ"פ מ"ש מהר"ם מלובלין דלא אשתמיט שום פוסק שיחלק ויאמר שאם יש סכנת מיתה לשבוי פודין אותו יותר מכדי דמיו, בודאי שנעלם מעינו הבדולח דברי התוס' גיטין (נח א) שחילקו כן לחד תירוצא, וכמו שהעיר בצדק המהרש"ק שהובא בס' בית הלל הנ"ל, וכן הקשה הגאון מהר"י בן ג'וייא בס' טל אורות (בדרשותיו ד"ח ע"ג). ע"ש. והשערי דעה יו"ד שם כ', שאין בזה השגה בעיקר הדין, שהרי התוס' כ' תירוץ אחר, משום שהיה מופלג בחכמה.

וגם התוס' גיטין (מה א) לא כתבו חילוק זה וכו'. ע"ש. הנה אי מהא לא איריא, שהרי בפסקי התוס' הביאו ב' התירוצים, שבכל א' מהם פודין יותר מכדי דמיו. ומוכח שכוונת התוס' בתי' הב', שאפי' לא היתה סכנה נשקפת לחייו של התינוק כיון שהיה מופלג בחכמה שפיר דמי לפדותו יותר מכדי דמיו. וזה שלא כמ"ש בשו"ת צמח צדק (ס"ס כח) בהגהת בן המחבר, בתי' הב' של התוס', "א"נ אין פודין אפי' היכא דאיכא סכנת נפשות אא"כ היה מופלג בחכמה". ע"ש. וליתא, ואשתמיטתיה דברי הפסקי תוס' הנ"ל דס"ל להקל בשניהם. אלא שיש לנו תנא דמסייע ליה להמהר"ם מלובלין הוא הרמב"ן בחי' לגיטין (מה א) דס"ל שאף במקום סכנה אין פודין יותר מכדי דמיהן. שהתקנה היתה כוללת לכל השבויים אף על פי שמסתמא צפויים הם לסכנה, כמ"ש שבוי כולוהו איתנהו ביה, ולא פלוג רבנן בתקנתם, וה"ט שיש לחוש ג"כ לשמא יגרבו ולייתו טפי באיום שיהרגום אם לא יפדום בדמים מרובים. וגדולה מזו מצאנו להמאירי (ב"ק פ א) במעשה של החסיד שהיה גונח מלבו, והביאו לו עז לינק ממנה בשחרית לרפואתו, וכשבאו חבריו לבקרו, אמרו לסטים מזוין בביתו של זה ואנו באים אצלו. וכל המאירי, ואף על פי שבמקום פקו"נ הותרו האיסורים להתרפא מהם, מ"מ דבר שנאסר מכח תקנה ומחשש פסידת אחרים ראוי להחמיר בו ביותר וכו'. ע"ש. ואמנם יש לדחות דהתם י"ל שחולה שאין בו סכנה הוי, כההיא דכתובות (ס א) גונח יונק חלב מהבהמה בשבת וכו', שלא התירו לו אלא שבות דרבנן, משום דהוי כחולה שאין בו סכנה. וכמ"ש הר"ן בשבת (קמה א). וכו"כ המהרש"א ב"ק שם. ושו"ר שכ"כ המאירי עצמו בכתובות (ס א) ובבית הבחירה לביצה (ב. עמוד ט). ולכן יפה כ' המאירי בגיטין (מה א) שבמקום סכנה לא חיישין דליגרו בהו טפי. ופודין אותם אפי' ביתר על כדי דמיהן. ושוב מצאתי בשדי חמד (מע' א כלל קכט) שהביא מ"ש בתשו' צמח צדק סי' כח הנ"ל, שלתי' הב' של התוס' אפי' במקום סכנה אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן, וכתב ע"ז, ותימה שהרי אין לך דבר העומד בפני פקו"נ, ומד' התוס' אין ראייה ש"ל הכוונה שאפי' אם לא היה חשש סכנה היקל ר' יהושע לפדותו מפני שהיה מופלג בחכמה, אבל כשיש סכנה לכ"ע פודין יותר מכדי דמיהן. וכן מוכח בפסקי תוס'. אלא דלפום ריהטא יש סעד לדברי הצמח צדק ממ"ש המאירי (ב"ק פ א) שבדבר הנאסר מכח תקנה ומחשש פסידת אחרים ראוי להחמיר ביותר, ואפי' במקום פקו"נ, והנ"ל בדין פדיון שבויים, אלא שכבר כתבנו לעיל אות טז שאף המאירי לא כ' כן מן הדין אלא ממדת חסידות. עכת"ד. ולא זכר שר מד' המאירי גיטין (מה א) שמבואר בדבריו שיש להקל במקום סכנה. וגם לא העיר מד' הר"ן והמאירי בפ' גונח דכתובות (ס א). ועמש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ד (חחו"מ סי' ו). ואכמ"ל.

כ) אמנם בשו"ת יד אליהו מלובלין (סי' מג דמ"ח ע"ג) כ', שאף במקום סכנה אין פודין יותר מכדי דמיו, ותי' הא' בתוס' גיטין (נח א) לא קאי אליבא דאמת, ולכן לא חילקו בזה הפוסקים, משום דשבוי כולוהו איתנהו ביה. ע"ש. גם בשו"ת כנסת יחזקאל (סי' לח) הביא השגת המהרש"ק והבית הלל על המהר"ם מלובלין הנ"ל, והשיג עליהם שלא עיינו כראוי. דהך תירוצא דמהני סכנה היינו דוקא לטעמא דדוחקא דצבורא, אבל לטעמא דלא ליגרבו ולייתו, אדרבה יאיימו ויבקשו להרוג את השבויים ביתר שאת כדי שיפדום ביוקר, וכיון דאנן קיי"ל כטעמא דלא ליגרבו ולייתו, וכמש"כ הרמב"ם והש"ע, אף במקום סכנה אין לפדות יותר מכדי דמיהן. ולכן התוס' בפ' השולח (מה א) לא כתבו לחלק שכשיש סכנה פודין, משום דהתם קאי לטעמא דלא ליגרבו ולייתו טפי. ומה שסיים המהר"ם מלובלין, שמשום חלול ה' יש לפדות אפי' ביותר מכדי דמיהן, היינו משום דהרי"ף והרא"ש ס"ל דבעיא דלא איפשיטא היא,

ויכולים לומר הקהל קים לן כוונתיהו. ע"ש. ובאמת שהמאירי (גיטין מה ב) כ' שעיקר הטעם משום דלא ליגרו בהו ולייתי טפי, ולא משום דוחקא דצבורא, ואח"כ כ' שבמקום סכנה פודין יותר מכדי דמיהן, אלמא דאף לדידן דנקטינן כטעמא דלא ליגרבו ולייתו סמכינן שפיר להתיר במקום סכנה לפדות יותר מכדי דמיהן. וכמ"ש ג"כ בפסקי התוס' הנ"ל. ואעיקרא י"ל דבנידון המהר"ם מלובלין שהיה תפוס בערכאות שדנין ע"פ משפט בדינא ודיינא, לא שייך כי היכי דלא לגרבו ולייתי טפי, ושפיר דמי לפדותו אפי' ביותר מכדי דמיו. וכ"כ סברא זו בשו"ת גור אריה יהודה (במפתחות ליו"ד סי' מד). וטענת היד אליהו מלובלין הנ"ל דסתם שבוי כולוהו איתנהו ביה, שהיא בעצם קושית הרמב"ן בחי' לגיטין (מה א), כבר יישיבה המאירי הנ"ל שעכ"פ בסתם שבוי לצורך ממון אין בו סכנה כל כך, וכן מוכח ממ"ש הש"ך (סי' רנב סק"ט) בהא דקיי"ל בשו"ע שם "שאם היה הוא ואביו ואמו בשבי, אמו קודמת לכולם", דהיינו בשביה שאין בה סכנת נפשות, אבל כשיש סכנת נפשות חיי קודמין אף לשל אמו. ע"כ. והקשה הברכי יוסף (שם סק"ד), דהא קתני שהיו בשבי, וסתם שבוי כולוהו איתנהו ביה, וא"כ הו"ל במקום סכנת נפשות. ע"ש. ולפמ"ש המאירי ניחא שפיר גם ד' הש"ך. (וע' בשו"ת מהר"י וייל סי' קמט. ודו"ק). והרבנים יד אליהו וכנסת יחזקאל לא ראו דברי פסקי התוס' שעומדים כנגדם, ולא דברי הרמב"ן שמסייעם. וגם נעלם מהם דברי המהרש"ל בים של שלמה שכל היפך דבריהם, וס"ל דלקושטא דמילתא במקום סכנה פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן. וכן פסק המהריק"ש כדברי התוס', וכן פסק הגאון רבי יהושע צונצין בשו"ת נחלה ליהושע (סי' ה), שאם יש בין השבויים ילדים קטנים, ואין השוברים רוצים להפריד ביניהם לבין הגדולים שבהם, כופים את הצבור לפדותם אפי' ביותר מכדי דמיהן, מפני שיש חשש פן יטמעו בגוים, ואפי' היכא דשייכי הני תרי טעמי דדוחקא דצבורא ולגרו בהו טפי, וכדאמרינן בגיטין (מז א) המוכר את עצמו ואת בניו, פודין את הבנים לאחר מיתת אביהם משום קלקולא, וכ"ש היכא דאיכא קטלא וכו', ואף על גב דמתני' תנן סתמא המוכר את עצמו אין פודין אותו, מ"מ אמרינן דהיכא דאיכא טעמא דטמיעה או קטלא פודין, ה"נ מאי דתנן אין פודין את השבויים יותר על כדי דמיהן היכא דאיכא טמיעה או קטלא פודין, דכיון דגבי הדדי קתני להו לית לן לפלוגי בנייהו. וטעמא דמסתבר הוא דכל היכא דאיכא טמיעה או קטלא לא חיישינן לדילמא אתו לאגרויי בהו, שאין ספק מוציא מידי ודאי, וכ"ש דלא חיישינן לטעמא דדוחקא דצבורא במקום אבוד נפשות. ואין ספק שעל זה סמכו כל הראשונים להיות פודין את השבויים יותר על כדי דמיהן. ע"כ. וכ"כ בשו"ת בית דוד (חיו"ד סימן קכ), שמדברי התוס' גיטין (נח א) יש ללמוד שבמקום סכנת נפשות או שיש חשש שיטמע בין הגוים פודין אותו אפי' ביותר מכדי דמיו, והמהריק"ש הביא דבריהם להלכה. ואף שלכאורה נראה מסתמות דברי הפוסקים שלא חילקו בזה אלמא דלא ס"ל הכי, אלא ס"ל כתירוץ הב' דמופלג בחכמה שאני. מ"מ נראה יותר שהפוסקים סמכו על מה שאמרו במי שמוכר עצמו ובקשו להורגו שפודין אותו אפי' לאחר כמה פעמים, וכן כשיש חשש טמיעה סמכו על מה שאמרו שפודין את הבנים לאחר מיתת אביהן משום קלקולא. וה"ה שבזה פודין את השבויים ביותר מכדי דמיהן. עכת"ד. וכן פסק בשו"ת גור אריה יהודה (במפתחות לחיו"ד סי' מד). וכן העלה הגאון רבי דוד קראסו בשו"ת ידי דוד (סי' נו), וכתב, שאף הרמב"ן בחידושו לגיטין (מה א) דס"ל דבאיכא חשש מיתה נמי אין לפדות ביותר מכדי דמיו, גם הוא אזיל ומודה כשיש סכנה ממש ורק במקום חשש סכנה כ' דלא מסתבר לומר כן, דשבי כולוהו איתנהו ביה. [א"ה, וכ"כ בס' משכנות יעקב דף קפו ע"ב לחלק בזה, והובא בשו"ת שמע אברהם סי' יב דמ"ג סוף ע"ד. וצע"ק.] ושוב הביא דברי המהר"ם מלובלין הנ"ל, והשיג עליו שלא ראה מ"ש

התוס' גיטין (נח א) דבמקום סכנה פודין יותר מכדי דמיו. ושכן פסק המהר"י קולון (שורש ז). ושכן דעת המהרש"ל ביש"ש הנ"ל. ע"ש. וכן בס' לב מבין (בפ"ח מהל' מתנות עניים הי"ג, דק"ה ע"א), הביא להלכה דברי התוס' גיטין (נח א) ללמוד משם לדין המוכר עצמו ובקשו להורגו שיש לפדותו אפי' ביותר מכדי דמיו. והביא ג"כ דברי הנחלה ליהושע הנ"ל. שכל שיש לחוש לטמיעה או קטלא פודין אותו ביותר מכדי דמיו. ע"ש. ויש לציין בזה גם מ"ש הרדב"ז בתשו' ח"א (סי' מ), שכל שיש לחוש לטמיעה בין האומות פודין אף ביותר מכדי דמיהן, שאין אנו פודים אלא הדת שלא יעבירום עליה, ובדרך כלל השבאים כופין את השבויים לחלל שבת ומועדים ומייסרים אותם ביסורין קשים ומרים יותר ממיתה, ואף על פי שיש מקום לבע"ד לומר שלא חילקו חכמים בזה, מ"מ י"ל דילמא לא איירי תנא בשבויים כאלה, וכיון שהדבר ספק, הנח להם לישראל שמעצמם מתנדבים לפדותם וששים ושמחים במצות פדיון שבויים. ויפה נהגו להחזיק במדת אברהם אבינו איש החסד, וכדכתיב נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם. ע"כ. וע' להלן בסמוך.

כא) וכן בקדש חזיתיה להגאון רבי אברהם פלאגי בשו"ת שמע אברהם (סי' יב) שהאריך הרחיב כיד ה' הטובה עליו, והשיב על דברי המהר"ם מלובלין הנ"ל באורך, ודחה ראייתו מדברי המהר"י וייל סי' קמח - קמט [א"ה, גם בשו"ת ידי דוד קראסו הנ"ל כ' לדחות ראיית מהר"ם מד' מהרי"ו, וכ' שמשם ראה להיפך. וצע"ק. עש"ב]. ואחר יצא אחיו הגאון רבי יצחק פלאגי בס' יפה ללב ח"ג (סי' רנב סקי"א), והביא להקת הפוסקים בזה מערכה לקראת מערכה הנ"ל, והביא ג"כ מ"ש הרב בן אברהם (פר' במדבר דפ"ב ע"ד), שאף במקום שיש סכנה נ"ל שאין פודין ביותר מכדי דמיהן, (והוכיח כן ממ"ש ב"ב ח ב שבוי כולו איתנהו ביה), והשיג עליו שלא הסתייע מד' הרמב"ן שדחה סברת התוס' (גיטין נח א) בזה. וכ"כ היד אליהו מלובלין להלכה. ומ"מ כיון שמדי פלוגתא לא נפיק כמ"ש הרב בן אברהם עצמו להלן (בפר' ראה דקט"ז סע"א), דפלוגתא דרבוותא היא היכא דאיכא סכ"נ, אם פודין ביותר מכדי דמיהן, א"כ כיון דחמירא סכנתא מאיסורא נקטינן שפודין אותם אפי' ביותר על כדי דמיהן. עכת"ד. והנה אף על פי שמצאנו תנא דמסייע ליה הוא הרדב"ז הנ"ל, שכיון שהדבר ספק הנח להם לישראל לפדות אפי' ביותר מכדי דמיהן, מ"מ יש להעיר ממ"ש הר"ן בגיטין (מה א) שטעמן של הראשונים שסתמו ולא פירשו הטעם דאין פודין את השבויים ביותר מכדי דמיהן, אי משום דוחקא דצבורא או משום דלא לגרו בהו טפי, משום דכיון דלא אפשריטא בעיין ואיכא למיחש לתקלה אין פודין, דשב ואל תעשה שאני. ע"כ. אולם י"ל דשאני היכא דאיכא סכנה ממש, עדיפא מדין סתם שבוי, וכמ"ש המאירי הנ"ל. ודמי למ"ש ג"כ שסכנה העומדת לפנינו עדיפא מהחששא של סכנה לעתיד דליגרבו ולייתו. (וכעין מ"ש הנחלה ליהושע דבכה"ג חשיב ספק וודאי, ואין ספק מוציא מידי ודאי. וכיו"ב כ' בס' מושב זקנים על התורה ר"פ וישב, שאף שידע יעקב אבינו שבניו שונאים את יוסף, שלחו אליהם להצילם מודאי סכנה שהיו בשכם והוא מקום מוכן לפורענות שיבואו לנקום נקמת אנשי שכם, ואילו יוסף הוא בספק סכנה, והודאי מוציא מידי ספק. ע"כ. וכ"ה בהדר זקנים שם בשם ר"א אבן עזרא, והובא בס' רביד הזהב פר' מקץ (פרק מג פסוק ח). ע"ש). שו"ר בשדי חמד (דברי חכמים סי' עז) שהאריך ג"כ בזה, והעיר כאמור מדברי הר"ן על מ"ש היפה ללב בזה, שגם הבית הלל כ' דספק איסורא הוא, ולחומרא (שצריך לפדותם), וכבר השיג ע"ז הרב יד שאול, ומ"מ בנ"ד שרוב הפוסקים ס"ל שבמקום סכנה פודין ביותר מכדי דמיהן, ולא מצאנו בגדולי הפוסקים שיאמרו להיפך, נראה

שמצד הדין אית לן למינקט הכי. ע"כ. וא"כ אף בנ"ד י"ל שאפי' את"ל דחשיב בכה"ג כיותר מכדי דמיהן, מטעם דלא לגרו ולייתו טפי, מ"מ כשיש סכנה ממשית בדבר, כבנ"ד, לא חיישינן להאי טעמא דדילמא מגרו בהו ומייתו טפי, ובלא"ה הם עושים כל מה שביכלתם לחטוף ולהרוג ולרצוח כדי לשבש מהלך החיים הרגילים במדינת ישראל, יה"ר שחרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה. ואעיקרא אין לנו להוסיף ולהכניס גם נידוננו בטעם הגמ' דלא לגרבו ולייתו טפי שנאמר על תקנה מסויימת, (כי בנ"ד לא חשיב כל כך כיותר על כדי דמיהן), ומכיון דהויא רק תקנה, וקודם שתיקנו כן בודאי שהיו פודין ביותר מכדי דמיהן, אמרינן דבכה"ג שהוא ספק אם תיקנו בכלל, אוקמא אדינא. וכעין מ"ש הרשב"א בתשובה הובא בבית יוסף חו"מ (ס"ס יג). וכ"פ הרמ"א באבן העזר (סי' קיח ס"ו). וכ"כ המל"מ בפכ"א מהל' מלוה ה"א בד"ה ועוד יש לחקור. וכ"כ עוד הרבה מן האחרונים, ואסף איש טהור בשד"ח (מע' ת כלל סא). ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין.

רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ח הלכה י

פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן, ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים ועומד בסכנת נפשות, והמעלים עיניו מפדיונו הרי זה עובר על לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך ועל לא תעמוד על דם רעך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך, ובטל מצות פתח תפתח את ירך לו, ומצות וחי אחיך עמך, ואהבת לרעך כמוך, והצל לקוחים למות והרבה דברים כאלו, ואין לך מצוה רבה כפדיון שבויים.

תלמוד בבלי מסכת יומא דף פו עמוד א

אביי אמר: כדתניא, ואהבת את ה' אלהיך - שיהא שם שמים מתאהב על ירך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו - אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה - ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

Rabbi Dr. Fox

תלמוד בבלי מסכת יומא דף עה עמוד א

דאגה בלב איש ישחנה רבי אמי ורבי אסי, חד אמר: ישחנה מדעתו, וחד אמר: ישחנה לאחרים.

דרשות הר"ן דרוש א

וביום הששי נבראו כל אותם הבעלי חיים שהם שלמי היצירה כנפש החיה והאדם. ולא נתיחד יום אחד לאדם, מפני שכל אותן שנתיחדו בהן הימים, הוא למעלה נמצאת בהם אי אפשר שתפרד, אבל האדם מפני היותו אפשר נמשל לבהמות או גרוע מהם כפי מריו, לא נתייחד אליו יום, אבל היה המורכב האחרון כדי שיתרחק יותר מהגשמים החסרים ויתקרב אל השלמים שהם הגרמים השמימיים, כדי שיהיה ראוי יותר לקיום ושיהיה החיים דבקים בו. ולזה גם כן הושם בגן עדן אשר הוא מבחר המקומות באויר ומזג נאות אל המין האנושי, יותר מכל מה שאפשר שימצא. מצורף אל זה גם כן, שמפני שכוון באדם שלא יתעסק כי אם במושכלות, מפני היות המפורסמות סיבת מותו, הניחו במקום יקח ממנו מזונו בלי עמל ויגיעה. וכל זה לא היה מספיק לו לתת לו חיים נצחיים מצד מזגו והרכבתו, כי מצדם ראוי שיפסד, אבל מצד תגבורת הנפש וכחה יותן לגוף קיום והעמדה, כאשר נתקיימו משה (שמות לד כח) ואליהו (מל"א יט ח) בלא אכילה ושתייה ארבעים יום.